

סימן נא

טעימה לפני קריאת המגילה

בפורים שחל במוצאי תענית אסתר

שאלה:

קריאת המגילה ביישובנו מתארכת מאוד, בייחוד עקב ההכאות ב"המן" וכו'. אריכות הקריאה מעיקה על רבים מהמתפללים, שאריכות הצום קשה להם. האם ניתן להתיר לאנשים אלו 'לשבור את הצום' ולטעום או לשתות לפני קריאת המגילה (לאחר תפילת ערבית)?

תשובה:

א. דעת 'תרומת הדשן'

כתב בשו"ת 'תרומת הדשן' (סי' ק"ט): "שאלה: מי שהוא אנוס קצת שלא יכול לילך לביהכנ"ס לקריאת מגילה וצריך להתמתין עד לאחר שקראו הקהל ואז ימצא לו אחד שיקרא לו, וזה קשה עליו לישוב כל כך בתענית, שרי ליה לשמוע קריאתה מבעוד יום ב"ג בתענית אסתר או לאו.

תשובה: יראה דיכול לשמוע קריאתה ויוצא בה מבעוד יום לאחר תפילת ערבית מפלג המנחה ואילך, דהיינו שעה ורביע קודם הלילה. דפסק רבינו תם בריש ברכות דקי"ל דמזמן ההוא זימנא לאו זמן שכיבה הוא. מ"מ נפיק מידי ק"ש משום שחשב לילה. כ"ש לענין קריאת מגילה דליכא

קפידא במידי אי חשבינן ההוא זימנא ללילה שתהא קריאה בזמנה ב"ד. אע"ג דכמה גדולים פליגי ארבינו תם התם בריש ברכות. הא כתב במדרכי התם בשם ראבי"ה המנהג כוותיה דר"ת, והמחמיר כדברי שאר גאונים נקרא הדיוט אם לא הורגל בשאר פרישות. אבל אין נראה לי להתיר למי שקשה לו להתמתין כדלעיל שיטעום מעט קודם קריאת מגילה וימתין שוב עד שיבוא לו הקורא. כדאמרינן פ"ק דברכות (דף ד' ע"ב) לא יאמר אדם אוכל קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וכו', עד כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. ונראה דכ"ש לענין קריאת מגילה דחיישינן שמא תחטפנו שינה ויבטל מקריאתה, שהרי יש בה שהות טובא וגם קריאתה חובה טפי, שהרי כל המצוות נדחות מפניה."

המקרה המובא בתה"ד עוסק באדם חולה שקשה לו להגיע לבית הכנסת, וכמו כן קשה לו להתמתין עד לאחר סיום הקריאה בבית הכנסת כדי שיבוא אחד המתפללים ויקרא לו בביתו. הדיון הוא האם מותר לו להקדים את קריאת המגילה לפני צאת הכוכבים. בכל מהלך הדיון לא עלתה אפי' הו"א לפתור את בעיית ההמתנה ע"י היתר לשבור את הצום מיד עם צאת הכוכבים!

מבעו"י - יקרא עמהם ק"ש וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן - קורא ק"ש בלא ברכות". כלומר: השו"ע חושש גם לדעת החולקים על ר"ת הסבורים שהקורא ק"ש קודם צה"כ לא יצא י"ח, ולכן כתב השו"ע שיקרא ק"ש לאחר צה"כ פעם נוספת. וזה לכאורה בניגוד למש"כ תה"ד שהמחמיר כדברי החולקים על ר"ת נקרא הדיוט אם לא הורגל בשאר פרישות.

לא רק על הצעתו של תה"ד לקרוא קודם צה"כ חולק השו"ע, כי אם גם על המניע של תה"ד לפסקו - איסור הטעימה קודם ק"ש ומגילה. וכך כותב השו"ע (או"ח סי' רל"ה ס"ב): "אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית". השו"ע מדקדק בדבריו וכותב: "אסור להתחיל לאכול" (ולא "אסור לטעום"), בהתאם לשיטתו כפי שפסק לגבי תפילת מנחה (סי' רל"ב ס"ג): "והא דאסור לאכול סעודה קטנה היינו כשקובע לסעודה, אבל לטעום דהיינו אכילת פירות מותר, וה"ה לאכול פת כביצה כדרך שאדם אוכל בלא קבע מותר". ונראה שלשיטת השו"ע כל הדין האוסר אכילה חצי שעה סמוך לק"ש נלמד מהדין שלא יאכל אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה וגם שם מדובר בחצי שעה קודם (עיי"ש במ"ב ס"ק ז') ולכן דינם זהה. לשיטתו צריך לומר שדברי שהגמ' בברכות (ד ע"ב): "כדי שלא יהא אדם... אוכל קימעה" - הכוונה לסעודה קטנה, שהגדרתה היא פת יותר מכביצה, אך טעימה בעלמא מותרת. וכן משמע בתוס' (שם ד"ה וקורא) שכתב שאין לו לאכול סעודה, משמע שטעימה מותרת. וכן נראה שהבין הרמב"ם את דברי הגמ'

ואכן בתשובתו מסביר תה"ד מדוע אין לטעום קודם קריאת המגילה - בגלל הגמ' בברכות (דף ד' ע"ב) האוסרת על אדם לטעום קודם ק"ש כדי שלא יבוא מתוך כך לידי שינה ויאיבד את המצווה. תה"ד לומד מכך ק"ו לקריאת מגילה, שמכיוון שזמנה הוא כל הלילה, קיים חשש שבעל הקורא יגיע רק בשעה מאוחרת ועד אז תחטפנו שינה ויתבטל מקיום המצווה. תה"ד מוסיף: שאע"פ שק"ש חיובה מדאורייתא, ניתן ללמוד ממנה על קריאת המגילה, למרות שחיובה מדרבנן, שהרי "כל המצוות נדחות מפניה" (שאדם המוטלות לפניו שתי מצוות: קריאת מגילה ומצווה אחר מדאורייתא ישמע תחילה את המגילה) ומפני חשיבותה של קריאת המגילה יש לדמותה למצוות דאורייתא.

הב"י (או"ח סי' תרצ"ב) הביא את תה"ד הנ"ל ופסק כן בשו"ע (שם סעיף ד'): "מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבהכנ"ס וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב בתענית כל כך, יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה. הגה: אבל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפי' התענית קשה עליו (תה"ד סי' ק"ט).

ב. דעת השו"ע בהל' ק"ש

אולם המעיין בשו"ע הלכות ק"ש ותפילה ייווכח ששם השו"ע פסק שלא כתה"ד, וכך כותב השו"ע: "זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת ג' כוכבים... ואם קראה קודם לכן - חוזר וקורא אותה בלא ברכות, ואם הציבור מקדימים לקרות ק"ש

לנהוג כר' יהודה שלשיטתו מפלג המנחה נחשב ל"ערב".

עוד יש לומר, שלגבי ק"ש שמצוותה מדאורייתא וספק דאורייתא לחומרא, לכך החמיר השו"ע ופסק שמי שקרא לפני צה"כ יחזור ויקרא לאחר צה"כ. אך מגילה ותפילה הוי מדרבנן ע"כ אפשר לסמוך על דעת ר"י דמפלג המנחה הוי ערב.

ד. שיטת המגן-אברהם

ואכן המג"א דקדק בדברי השו"ע בסי' רל"ה שכתב אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית וכתב שם ס"ק ד': "לשון הטור אסור לקבוע סעודה וכ"כ המרדכי ואגודה וב"י בשם תוס' וכמ"ש בסי' תל"א דטעימה בעלמא שרי". ובהמשך ציטט את דברי תה"ד שאסר גם טעימה מהגמ' בק"ש ותירץ דאפשר משום דהוי דאורייתא חמירא טפי, אך הסיק בסוף דבריו "ומ"מ נ"ל דאין להחמיר בטעימה בעלמא וכמ"ש סי' תל"א ולא דמי לקידוש ולהבדלה דאסור לטעום".

וכן בסי' תרצ"ב ס"ק ז' אחרי שציטט המג"א את תה"ד כמקור לדברי השו"ע האוסר טעימה, הביא המג"א כמה טעמים להקל בטעימה לפני הקריאה בניגוד לדברי השו"ע והם:

א. קריאת מגילה היא מצווה חביבה ולכן אין חשש שיימשך אחר אכילתו וישכח לקרוא. בסברא זו השתמש הרא"ם כדי להסביר מדוע קריאת מגילה זמנה כל הלילה ולא גזרו חכמים לקוראה עד חצות שמא מתוך שידחה אותה ישכח לקוראה, כפי שגזרו בק"ש. וה"ה לגבי טעימה לפני הקריאה שאין חשש שישכח בגללה

הנ"ל, שהרי בהלכות תפילה (פ"ו ה"ז) כתב הרמב"ם: "אע"פ שתפילת ערבית רשות, לא יבוא אדם ממלאכתו ויאמר אוכל מעט ואישן קמעא ואח"כ אתפלל, שמא תאנוס אותו שינה ונמצא ישן כל הלילה, אלא מתפלל ערבית ואח"כ אוכל ושותה או ישן וכו'". ושם בהלכה ד' כתב: "אסור לו לאדם שיטעום כלום... עד שיתפלל תפילת שחרית". מחילוק הלשון נראה שהרמב"ם החמיר לגבי תפילת שחרית ואסר לפנייה אפילו טעימה (מפני שבשחרית אין חשש שמא יירדם, אך יש חשש לגאווה כמובא בברכות (דף י"ע"ב): "ואותי השלכת אחרי גווך" - אמר הקב"ה, לאחר שאכל ושתה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים"), ואילו לגבי ערבית אסר רק אכילה מועטת, דהיינו סעודה קטנה, אבל טעימה בעלמא מותרת.

ג. סתירה בדברי השו"ע

מ"מ בדברי השו"ע קשה: כיצד בהל' מגילה פסק כתה"ד שאסור אפי' לטעום קודם המגילה ובהלכות ק"ש התיר טעימה קודם ק"ש?

וכמו"כ קשה כיצד בהל' מגילה התיר השו"ע לקרוא מפלג המנחה והחשיב זמן זה כלילה, ואילו בהלכות ק"ש כתב שחובה לקוראה בשנית לאחר צה"כ.

את הקושיה השנייה ניתן לתרץ בפשטות, שמכיוון שחייב ק"ש נלמד מהפסוק "בשכבך", א"כ בעינן זמן שכיבה, ולפני צה"כ אינו זמן שכיבה, אך לגבי קריאת מגילה ותפילה בעינן "ערב", ומכיוון שבמחלוקת ר"י וחכמים נפסק "דעביד כמאן עביד ודעביד כמאן עביד" ניתן

לקרוא.

ב. מכיוון שהשו"ע פסק לגבי ק"ש ובדיקת חמץ שמותר לטעום לפניו, ק"ו שמותר לטעום לפני קריאת מגילה.

ג. עיקר מצוות קריאת מגילה ביום, ולכן לא צריך להחמיר בו לשמא יפשע בלילה.

ד. כך משמע מדברי הרמ"א (שם תרצ"ב ס"ד) שהוסיף: "אבל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפי' התענית קשה עליו". ומשמע דטעימה ^{לפני} שרי' שלא כה"ד! (ומה שבסוגריים מובא שמקור דברי הרמ"א בתשובת תה"ד הנ"ל, הוא טעות סופר, וידוע שהמקורות המובאים בסוגריים בסוף דברי הרמ"א נכתבו לאחר מכן ואינם דברי הרמ"א בעצמו).

ואעפ"כ בסוף דבריו כתב המג"א: "ומ"מ אין להקל אלא לצורך גדול, ובתוספתא דפ"ק דשבת כתב דמגילה דמי ללולב ושופר וק"ש. משמע במהרי"ל דאפי' חולה לא יאכל קודם קריאתה ^{המגילה} אא"כ יש בו סכנה..." וסיים: "וכתב שם ב"י בשם א"ח שנהגו לקרות קצת מבע"י כדי להקל על האנושים והמעוברים שלא יתענו יותר מדאי".

דברי המג"א אף הם צריכים עיון: מדוע בהל' ק"ש שחיובה מדאורייתא כתב המג"א דאין להחמיר בטעימה בעלמא, ובהל' מגילה שחיובה מדרבנן כתב דאין להקל בטעימה אלא לצורך גדול. ואף המ"ב (שם ס"ק כ"ד) פסק כהמג"א והתיר טעימה רק בצורך גדול ומדוע החמיר יותר מהל' ק"ש שהתיר טעימה (סי' רל"ה ס"ק ט"ז) וצ"ע.

(ואף שאת דברי תה"ד להתיר לקרוא המגילה מפלג המנחה דחה לגמרי עפ"י

ה'פרי חדש' (בסי' תרצ"ב ס"ק ד') שכתב שאין לסמוך על הוראה זו ואין לקרות המגילה אלא משעת צה"כ וכל שקרא קודם לכן לא עשה ולא כלום ובירך ברכות לבטלה, מ"מ את דבריו לגבי איסור טעימה לפני הקריאה קיבל ולא התיר אלא לצורך גדול ואם כן חוזרת הקושיה למקומה).

ה. מקור נוסף

האוסר טעימה לפני מצווה

בנוסף לתה"ד שאסר טעימה לפני המגילה ניתן להביא ראיה נוספת מדברי התוס' בסוכה דף מ"ו ע"ב (ד"ה אתרוג) לגבי טעימה לפני נטילת לולב. התוס' הקשו על דברי המשנה (סוכה פ"ג מ"ט): "מי שבא בדרך ואין בידו לולב לכשיכנס לביתו יטול על שולחנו", ומשמע בגמ' דמפסיק ^{לפני} סעודתו בשביל לולב וכ"ש שלא יתחיל. מכאן שואלים התוס' – כיצד מסופר על רבי חנינא שהיה ביום השני לחג אוכל מקצת אתרוגו ומברך על הנותר (משום ש"חסר" פסול רק ביו"ט ראשון), והרי אסור לאכול לפני נטילת לולב? ותירצו תוס' (שם) דהיה טועם ביו"ט ראשון ויוצא באותו אתרוג למחרת עיי"ש. ומדוע לא תירצו התוס' שר' חנינא רק טעם מהאתרוג ולא קבע עליו סעודה ולכן מותר היה לו לעשות כן לפני נטילת לולב? ומכך שהתוס' נדחקו לתרץ שיצא בו למחרת, משמע שלשיטתם גם טעימה אסורה לפני נטילת לולב.

אך המג"א (סי' תרנ"ב ס"ק ד') דוחה ראיה זו, מפני שלשון הגמרא הוא שר' חנינא היה 'מטביל' אתרוגו, וייתכן שהתוס'

(למרחץ) "וטעמא דכולהו משום שמא יימשך עד שיעבור זמן תפילה.

ב. הטעם השני לאיסור האכילה קודם קיום המצווה הוא מדין "זריזין מקדימין למצוות" – שיש עניין לקיים המצווה כמה שיותר מהר ולא להשתהות אפי' בעיכוב קל. לפי טעם זה אין חילוק בין טעימה לאכילה, וכל עיסוק ב'ענייני העולם הזה' אסור לפני העיסוק ב'ענייני שמים' המוטלים עליו. במילים אחרות ניתן להגדיר את איסור הטעימה כנובע מ"כבוד המצווה". וזוהי סברת התוס' בסוכה שאסרו לטעום לפני קיום מצוות לולב. אבל החשש שמא יימשך וישכח לא שייך אלא באכילת קבע ולא בטעימה.

נ"מ נוספת בין הטעמים היא האם מותר לאכול בחצי השעה הסמוכה לזמן קיום מצווה. אם הטעם הוא שמא יימשך באכילתו או בעיסוקו ויעבור זמן המצווה, שייך לגזור כן גם בחצי השעה הסמוכה לסעודה, שמא יימשך לזמן המצווה ויאבדנה. אבל אם הטעם הוא מפני שזריזים מקדימים למצוות, מכיוון שטרם חלה עליו חובת קיום המצווה, אינו צריך להזדרז לעשותה ויכול להקדים אליה חפצי חולין.

ובכך ניתן ליישב מדוע החמיר המג"א בטעימה בקריאת מגילה וכתב: "ומ"מ אין להקל אלא לצורך גדול" (תרצ"ב ס"ק ז') ואילו לגבי טעימה לפני ק"ש כתב: "ומ"מ נ"ל דאין להחמיר בטעימה בעלמא" – דבק"ש מיירי עוד לפני זמן ק"ש כפי שכתב השו"ע "אסור להתחיל לאוכל חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית" (שם רל"ה ס"ק ב') ואז לכו"ע אין דין של כבוד

הבינו ש'מטביל' הוא לשון סעודת קבע, ולכן נאלצו לתרץ שזה היה לאחר נטילת לולב של היום הראשון. המג"א אינו מתרץ קושייה זו ונשאר בצ"ע.

וכן בהל' לולב (סי' תרנ"ב ס"ד) פסק השו"ע: "אסור לאכול קודם שיטלנו". וכתב שם המג"א (ס"ק ד') דמשמע דטעימה ^{לפי התוס'} בעלמא ^{אוצר החכמה} שרי, והביא התוס' שמשמע ההיפך וכן"ל וסיים בצ"ע.

והמ"ב שם ס"ק ז' כתב עפ"י ה'ביכורי יעקב' דטעימה בעלמא מדינא שרי, מ"מ אין להקל בזה אם לא לצורך גדול כפי שפסק בהל' מגילה (תרצ"ב ס"ק י"ד) ושוב קשה מדוע החמיר בלולב ובמגילה יותר מאשר בק"ש וכן"ל.

ו. טעם איסור אכילה לפני קיום מצווה

ונראה ליישב, דיש ב' טעמים שונים לאיסור אכילה לפני קיום המצווה:

א. הטעם הראשון הוא (ע"פ הגמ' בברכות דף ד' ע"ב) שמא יימשך באכילתו ויסיח דעתו מן המצווה עד שישכח המצווה ויירדם ויאבד את המצווה. וזהו מה שאמרה הגמ' "כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה". וזהו טעמה של המשנה בשבת (בדף ט' ע"ב): "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל", וכדברי רש"י (שם ד"ה עד שיתפלל) "שמא ישכח ולא יתפלל", וכן "לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין", ופרש"י (שם ד"ה לא

ז. דעת ה'ביאור הלכה'

אולם ה'ביאור הלכה' (סי' תל"א ד"ה ולא יאכל) חשש גם לפגיעה בכבוד המצווה גם בבדיקת חמץ, וחלק על דברי השו"ע (שאסר רק אכילה ולא טעימה קודם בבדיקת חמץ) וכתב: "...ולי צריך עיון, דהא אין דומה זה לשאר דברים ק"ש ותפילה, שאין מצוותה דווקא בתחילת הזמן, ולכן לא גזרו אלא בסעודה קבועה שאפשר להמשך וישכח לגמרי, משא"כ בזה דקבעו חכמים הזמן לכתחילה תיכף בתחילת הלילה, כמו שכתבו הרבה פוסקים (עפ"י השו"ע שם תל"א ס"א "בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ" פירוש תכף אחר יציאת הכוכבים שיש עדיין קצת מאור, היום ראוי להתחיל לבדוק כדי שלא יתרשל או שלא ישכח. מ"ב שם ס"ק א'), ואם כן השהיה גופא אף בלא אכילה אסור כשיגיע הזמן, וע"כ נראה דבחצי שעה הסמוכה לצה"כ מותר לאכול פירות כמה שירצה, אבל משהגיע הזמן אין להקל בשהייה רבה אפילו ע"י פירות, וכן משמע ב'דרך החיים' שרק בהחצי שעה מקלינן בזה".

ה'ביאור הלכה' אכן חושש לשני הטעמים: שמא יימשך בסעודתו וישכח, ומשום כבוד המצווה. אך בדבריו מסייג הוא את החשש לפגיעה בכבוד המצווה רק למצוות שחיובן נקבע למייד עם צה"כ, בניגוד לק"ש שחיובן נקבע לכתחילה בכל חצי הלילה הראשון. ולכן לגבי ק"ש ותפילה אכן לא נאסרה טעימה, ואילו לגבי בבדיקת חמץ יש להחמיר אפילו בטעימה. ואף במצווה שזמנה תכף חילק ה'ביאור

המצווה אלא רק חשש "שמא יימשך", ומכיוון שבטעימה אין חשש "שמא יימשך" - מותר לטעום כל זמן שטרם הגיע זמן קיום המצווה. אך מרגע שהגיע זמן קיום המצווה הסתפק המג"א האם לאסור מחשש לכבוד המצווה. ובהלכות לולב נשאר בצ"ע מפני אותו ספק - שמא יש לחוש להבנת התוס' שיש איסור נוסף לטעום החל מזמן קיום המצווה, מחשש לכבוד המצווה. אך מדברי השו"ע (שם) שנקט "אסור לאכול" דקדק המג"א שטעימה מותרת, וכן מדברי השו"ע בבדיקת חמץ (סי' תל"א ס"ב) שכתב "ולא יאכל עד שיבדוק" דקדק המג"א "אבל טעימה שרי" (שם ס"ק ד'). אך בהלכות מגילה (סי' תרצ"ב ד') מכיוון שהשו"ע הביא את תה"ד להעדיף לקרוא מפלג המנחה ותה"ד בעצמו אסר טעימה, לכך החמיר המג"א וחשש לדבריו של התה"ד למרות שמסקנתו חולקת על תה"ד.

ומאחר שביארנו שבטעימה החשש הוא לפגיעה בכבוד המצווה, ניתן לבאר שמה שהקל השו"ע לטעום לפני בבדיקת חמץ, היינו אפילו לאחר שהגיע זמנה, ואעפ"כ לגבי קריאת מגילה יש להחמיר בזה. והסיבה לכך היא, שהטעימה לפני קריאת המגילה קוטעת את הרצף של ק"ש-ערבית-ומגילה שבא מייד לאחר סיום הצום, ולכן כל טעימה לפני קריאת המגילה ניכרת ביותר ומהווה פגיעה בכבוד המצווה. אבל טעימה לפני בבדיקת חמץ אינה ניכרת כלל, והרי היא נעשית כבדרך אגב תוך כדי הכנותיו לקיום המצווה, ואין בה פגיעה בכבוד המצווה

תקיעת שופר ביום ולא בלילה ומצוותה משעת הנץ החמה ואילך. ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא" והמ"ב (שם ס"ק ב') הביא עפ"י הגמ': "מיהו, כל זה מעיקר דין תורה [או בשעת הדחק כגון שצריך לצאת לדרך וכהאי גוונא], אבל חכמים תקנו לתקיעות שופר במוספין, ואמרו בגמ' בטעמא, דשעת הגזירה היתה שלא יתקעו ישראל בשופר, והיו אורבין להם כל שש שעות של תפילת שחרית, לכך העבירוה לתקוע במוספין, ומטעם זה נראה דנהגו כל ישראל מימות הקדמונים גם בתקיעות דמיושב שלא להיות מן הזריזין המקדימין ולתקוע בתחילת היום, אלא סמוך לתפילת המוסף אחר קריאת התורה", עיי"ש. רואים מדבריו, שאף שבגלל הגזירה נדחת המצווה לזמן מוסף, משהגיע זמן מוסף חוזר וניעור טעם 'זריזין' ויש לתקוע ולא להשתהות אפי' לא בטעימה וכנ"ל.

בספר 'פסקים ותקנות להגרעק"א' מובא שכשהשתוללה בימיו מגיפת החולירע רח"ל פסקו הוא ובית דינו ש"אלו המרגישים חולשה תיכף אחר תקיעת שופר יעשו קידוש ויאכלו, ואף שהוא הפסק בין תקיעות דמיושב למעומד, כי תיכף אחר שחרית חל חובת קידוש, וזה א"א לעשותו אלא במקום סעודה, וקודם תקיעת שופר רק טעימה בעלמא מותר, ולכן רק בקושי רב אפשר לעשות קידוש במקום סעודה קודם תקיעת שופר".

משמע מדבריו, שטעימה בעלמא מותרת קודם תקיעת שופר, והסיבה שהוא העדיף לעשות את הקידוש אחרי התקיעות הראשונות היא מפני שלעניין קידוש לא

הלכה בין טעימת "הרבה פירות" לבין טעימה בעלמא, דטעימה בעלמא לא פוגעת בכבוד המצווה ובזריזותה.

אמנם דבריו של ה'ביאור הלכה' לגבי בדיקת חמץ, שיש בה חומרה מיוחדת משום שזמנה הוא בתחילת צה"כ, אינם מתיישבים לכאורה עם מה שכתב להחמיה לכתחילה שלא לטעום לפני קריאת מגילה (ולא התיר אלא לצורך חולה או צורך גדול, עיי' מ"ב סי' תרצ"ב ס"ק יד) – אף שלכאורה זמנה הוא כל הלילה וא"כ מן הראוי היה שלא להחמיר בה בטעימה כדין ק"ש! ועל כורחנו נצטרך לתרץ כתירוצנו לעיל – שבקריאת מגילה הפגיעה ניכרת ביותר, משום סמיכותה לתפילת ערבית שבאה מייד עם גמר הצום.

[אמנם עצם חילוקו של ה'ביאור הלכה' בין מצוות שחיובן הוא מייד עם צה"כ למצוות שחיובן הוא במשך כל הלילה קשה – שהרי השו"ע (סי' רל"ה ס"ג) כתב במפורש: "לכתחילה צריך לקרות ק"ש מייד בצה"כ וזמנה עד חצי הלילה", משמע שאין חילוק זה נכון. ובמ"ב שם (ס"ק כ"ו) כתב דהטעם הוא דזריזין מקדימים למצוות, וצ"ע.

אמנם לפי דברינו לעיל, שכל ההיתר לטעום לפני ק"ש הוא דווקא לפני חלות זמן המצווה (חצי שעה לפני כן), ומשהגיע זמן המצווה חל איסור נוסף מדין כבוד המצווה – הדברים מיושבים, ודו"ק].

ח. אכילה לפני תקיעת שופר

בשו"ע לא מצינו התייחסות מפורשת לאכילה וטעימה קודם התקיעות. השו"ע (באו"ח סי' תקפ"ח ס"א) כתב: "זמן

הפוגעת בכבוד יו"ט, שאסור לצום בו, לכן עדיף לאכול ולקדש על פחות מכביצה. ופוק חזי מאי עמא דבר, שבהרבה ישיבות וקהילות קדושות המאריכים בתפילות, נהגו לעשות קידוש לפני התקיעות. (וכך היה המנהג בלומדי בישיבת מרכז הרב. אם כי זכורני שני 'מעשי רב' החולקים זה על זה, שמרן רה"י הגר"א שפירא זצ"ל שהיה ג"כ בעל תפילה של מוסף יצא והשתתף בקידוש, ומרן רה"י הגר"ש ישראל זצ"ל נשאר בביהמ"ד ולא קידש, וכן נהג ב"שמחת תורה").

מ"מ נמצאנו למדים מדברי ה'מקראי קודש' דאף שלכתחילה אסור לטעום קודם מצווה מטעם "זריזין מקדימין", וכנ"ל, מ"מ אם יש חובה הלכתית בטעימה (כגון עונג יו"ט לא לצום יותר מחצי יום) הרי זו דוחה את הטעם של "זריזין".

ז. טעימה לפני מגילה לאדם חלוש

לאור דברינו, שטעם "זריזים מקדימים" נדחה מפני צורך מצווה, נראה לומר שכל שכן שיש להקל בטעם זה לצורך קיום אותה המצווה. ולכן כאשר הטעימה הכרחית לשם היכולת להתרכז במצווה, כגון לאדם חלש שהצום מקשה עליו להתרכז בקריאת המגילה ולהקשיב לכל מילותיה, נראה שיש להקל ולהתיר לו לטעום לפני קריאת המגילה. והדברים קל וחומר: אם מפני תקיעת שופר התרנו טעימה לשם קיום מצווה מדאורייתא, ק"ו לקריאת מגילה שחיובה מדרבנן. ואף סברה היא – שהאדם הטועם לשם קיום המצווה אין זה פוגם בכבוד המצווה אלא אדרבה, זהו גופא כבוד המצווה.

מספיקה טעימה, מפני שיש בה חובה של "קידוש במקום סעודה". [בביאור דבריו כתב הגרצ"פ פרנק זצ"ל ב'מקראי קודש' (ימים נוראים, סי' כ"ט) שאמנם מבחינה הלכתית כדי לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה ניתן להסתפק בטעימה של "כזית", וזו עדיין בגדר טעימה. אך מבחינה מציאותית טעימה שכזו לא הייתה מועילה כנגד המגפה שכנגדה נדרשה אכילה מרובה, ולכן נאלץ לדחות את הקידוש לאחר התקיעות הראשונות].

ה'מקראי קודש' (שם) מבאר שאמנם טעימה לפני תקיעת שופר דומה לטעימה לפני נטילת לולב [שכפי שראינו, דעת השו"ע (סי' תרנ"ב ס"ג) להתיר, ואילו המג"א (שם ס"ק ד') נסתפק ונשאר בצ"ע], אלא שבשופר יש סברה נוספת להקל, משום שאסור להתענות ביו"ט ובימינו בדרך כלל התפילה מתארכת ונגמרת לאחר חצות היום [ראיה לכך מביא מהגמ' המובאת במג"א (סי' רפ"ט סק"ד) שמי שאין לו כוס לקידוש אוכל בלא קידוש משום שאסור להתענות בשבת. וה"ה ביו"ט ובחזה"מ שאסור להתענות]. כראיה לדבריו הביא המקראי קודש את דברי השע"ת (סי' תקפ"ד ס"ק ג'): "ונראה דהאידינא דנהוג לאחר בר"ה הרבה אחר חצות, אם אין לו שופר צריך ג"כ להמתין כמו בלולב (רק עד חצות)". ומכאן הסיק ה'מקראי קודש': "ומכאן המנהג להקל בטעימה לפני תקיעת שופר משום דהאידינא נהוג לאחר הרבה בר"ה יותר מחצי היום".

כלומר: אף שלכתחילה היה ראוי להחמיר ולא לטעום, מכיוון שהחומר יוצרת קולא

שנוהגים בצרפת ובמגענצא שהתינוקות לוקחים בידן אבנים חלקים ולכתוב עליהם המן וכשמזכיר הקורא במגילה המן מקישיין זו על זו למחות את שמו שנאמר (משלי י' ז'): 'ושם רשעים ירקב' וכן אמרו במדרש 'תמחה את זכר עמלק - אפי' מעל העצים ומעל האבנים. וכן כתב בית יוסף בשם ארחות חיים ומסיים לכן אין ללעוג על המנהגים כי לא לחנם נקבעו."

הרי לפנינו, שאין לזלזל במנהגים ובפרט מנהג זה המחבב מאד את המצווה על הילדים והנוער. לכן לא נראה נכון להזדרז ולמהר במצווה חביבה זו.

כמו כן נראה שלא נכון לפצל לשם כך את המניין המרכזי ולקיים מניין נוסף מהיר עבור האנשים החלשים - שאם כן יוצא שכרנו בהפסדנו, שהרי יש בקריאת המגילה עניין רב שתהיה הקריאה 'ברוב עם הדרת מלך' כמ"ש: "לך כנוס את כל היהודים", וקל וחומר שלא ראוי ביום שכזה לפצל את הקהל לאגודות אגודות.

וועל זה סמכו העולם לדחות עריכת ברית מילה לצהריים, אף שעל ידי כך נפגע דין "זריזין מקדימין" - משום שכנגד דין זה ישנו ההידור של "ברוב עם הדרת מלך", שרוב האורחים אינם יכולים לבוא ממרחק בשחרית. וכפי שראינו דין זריזים מקדימים נדחה מפני דינים הלכתיים אחרים.

ואף שעל עניין זה יצא חוצץ הרשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א וכתב (שו"ת יביע אומר ח"ב סי' י"ח) שלא להשתהות, מ"מ פוק חזי מאי עמא דבר, דהרבה בריתות וביניהם בריתות שעורכים תלמידי חכמים מתקיימים באמצע היום. (וכך ענה הגר"י

ודין זה דומה למה שכתב מרן השו"ע בהל' תפילה (או"ח סי' פ"ט ס"ד): "הצמא והרעב הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכויין דעתו יתפלל ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה", ואף שבסעיף ג' (שם) כתב (עפ"י הגמ' בברכות דף י"ע"ב) שהאוכל ושותה קודם התפילה הרי זו גאוה - שלאחר שאכל ושתה ונתגאה קיבל עליו מלכות שמים, וכתב שם במ"ב (ס"ק כ"א) שאפי' טעימה בעלמא אסור! ועפ"י דברינו לעיל הדברים ברורים, מפני שדווקא אכילה ושתייה לצורך הנאת עצמו נחשבת לגאוה, אבל כאשר אוכל ושותה לצורך חיזוק כוונתו בתפילה - היא גופא כבוד המצווה.

אכן מכיוון שטעימה מועילה בד"כ ליישב דעתו של אדם רעב, אין צורך להתיר אכילה ושתייה של ממש, ודי בהיתר טעימה.

י. עריכת 'מניין מהיר' עבור החלשים

עדיין יש מקום להקשות על דברינו - לשם מה לדחוק את עצמינו לקולות הנוגדות את דברי תה"ד, והרי אפשר לערוך מניין מהיר שבו תיקרא המגילה בזריזות (שהרי כידוע, עיקר אריכות קריאת המגילה נובעת ממנהג הציבור להאריך ב'הכאות המן') וכך לא נצטרך להתיר לחלשים לטעום לפני קריאת המגילה!

אמנם כבר ביארנו בתשובה על "קריאת זכור לנשים" שיסודו של מנהג ההכאות ב"המן" במנהג ותיקין, וכך כתב הדרכי משה (בסי' תר"צ אות ד'): "כתב אבודרהם (שם עמ' ר"ט) וזה לשונו כתב אבן-ירחי (המנהיג הל' מגילה אות י"ז)

ס"ק ט"ז) לאדם חלוש שהשהייה תזיק לבריאותו לאכול אכילה של ממש לפני קריאת המגילה, ובתנאי שימנה 'שומר' שיזכיר לו לקרוא את המגילה. ואין לך 'שומר' גדול יותר מעצם העובדה שהבעל-קורא ממתין ואינו מתחיל בקריאה עד לשובו של אחרון היוצאים, הטועמים בסמוך לבית הכנסת.

ג. רוב הפוסקים חלקו על פתרונו של 'תרומת-הדשן' להקדים את הקריאה ללפני צה"כ, והעדיפו (בשעת הדחק) להתיר טעימה קודם קריאתה. ואמנם כתב המ"ב (שם) "שאין להקל אלא לצורך גדול דהיינו חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה לו", אך סוף סוף התיר במפורש למי שקשה עליו התענית.

ד. מכיוון שכל איסור טעימה לפני קיום מצווה זהו מדין "זריזין מקדימין" וזהו חלק מגדר של "כבוד מצווה", לכן אדם שע"י הטעימה יקיים המצווה טוב יותר, טעימתו נעשית לכבוד מצווה. וע"כ היתר זה שייך דווקא בטעימה לפני קריאת מגילה, שלאחר התענית, ולא בטעימה לפני נטילת לולב או קריאה שלא בתענית (כגון מוקפים).

ה. כל ההיתר הנ"ל נאמר דווקא למי שהתענית קשה לו, אך אם אינו חלוש ולא קשה עליו התענית – אין זה מכבוד המצווה להניח המגילה ולצאת מביהכ"ס כדי לעסוק בהנאת עצמו. ומן הראוי שבזמן זה ילמד ויתכונן למצוה. ומטעם זה אסור לשתות קודם המגילה משקאות חריפים (עפ"י המ"ב סי' רל"ב ס"ק ל"ה) ו. אף מי שאינו חלוש ומיקל לטעום לפני תקיעת שופר, מ"מ לא יקל בטעימה לפני

אריאל שליט"א לשאלתי בעניין, בהסתמך על הגאון ר' שלמה הכהן מוילנא בשו"ת 'מקור חיים' סי' ג' ד'זריזין' ו'ברוב עם' שניהם מדרבנן ולכן הם שקולים).

אמנם עפ"י דברינו לעיל, גם החולקים ומחייבים להקדים את הברית יודו הכא, כי כאן זהו כבוד המצווה לטעום, כדי שיתרכז בשעת קריאתה.

ושמעתי מפי אחד מבוגרי ישיבת כרם ביבנה, שמנהג בעל הקורא היה להביא עמך תה לשתיה ולטעום ממנו בזמן ההפסקות הארוכות להכאת "המן", וכל זה בהסכמת ראשי הישיבה]

יא. סיכומם של דברים

א. רוב הראשונים חולקים על דברי שו"ת 'תרומת-הדשן' בסי' ק"ט וסוברים שהגמ' בברכות דף ד' ע"ב אסרה רק אכילה לפני קיום מצווה ולא טעימה בעלמא.

ב. המקרה שבו עסק 'תרומת-הדשן' היה באדם חלוש הממתין בביתו לבעל קורא, ובמקרה זה חשש 'תרומת-הדשן' שמא אם נתיר לאותו אדם לטעום – יימשך בסעודתו ויירדם ובעל הקורא לא יוכל להיכנס לביתו כדי לקרוא לפניו את המגילה. אבל בבית הכנסת, כאשר מקצת מן הציבור יוצאים לרגע קט בין תפילת ערבית לקריאת המגילה ע"מ לטעום ולחזור מייד – חשש זה לא קיים, ונראה שגם 'תרומת-הדשן' לא היה מחמיר בזה. שהרי בפירוש כתב "דחיישינן שמא תחטפנו שינה ויבטל מקריאתה שהרי ישב שהוא טובא", משמע שבטעימה שאין שהות כגון בביהכ"ס אין חשש!

הדבר דומה להיתרו של המ"ב (סי' תרצ"ב